

ოლეზა ჩიჟოვა
უკრაინის ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო
არქივ-მუზეუმის დირექტორი (კიევი)

ივორ რუზნიკი
ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ინფორმაციის, დოკუმენტებისა და კომუნიკაციების გამოყენების
დეპარტამენტის, საგანმანათლებლო და საგამოფენო მუშაობის სექტორის
ხელმძღვანელი უკრაინის ლნცსამ (კიევი)

**ქართველ ხელოვანთა და მმცნიერთა მოღვაწეობის ამსახველი
დოკუმენტები უკრაინის ლიტერატურისა და ხელოვნების
ცენტრალური სახელმწიფო არქივ-მუზეუმის ფონდებიდან
(უკრაინულ-ქართული კულტურული ურთიერთობების შესწავლის წყარო)**

საკვანძო სიტყვები: *საარქივო დოკუმენტი, წყარო, საქართველო, ხელოვნების მოღვაწე,
უკრაინის ლნცსამ*

უკრაინის ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივ-მუზეუმი (შემდგომში უკრაინის ლნცსამ) – მხატვრული წარსულის მთელი სამყაროა, რომელიც სათუთად ინახავს ცნობილი მწერლების, კინორეჟისორების და მსახიობების, არქიტექტორების, კომპოზიტორების, მხატვრების, თეატრალური მოღვაწეებისა და მეცნიერების იმ დოკუმენტებს, სადაც მათი შემოქმედებითი წარსულია გაცოცხლებული. არქივ-მუზეუმი დაფუძნებულია 1966 წელს და დღემდე წარმოადგენს ბირადი წარმოშობის ლიტერატურულ-მხატვრული პროფილის დოკუმენტების უდიდეს საგანძურს უკრაინაში, რომელიც აღწერს უკრაინული ხელოვნების განვითარებას XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან დღემდე. დაწესებულების 1434 ფონდში ინახება 320 ათასამდე საქმე.¹

ისინი 1,5 მილიონ დოკუმენტს მოიცავს, რომლებიც ისტორიკოსების, ხელოვნებათმცოდნეების, ჟურნალისტების, კულტუროლოგების, გენეალოგებისა და ეთნოგრაფების მრავალრიცხოვანი გამოკვლევის ობიექტებს წარმოადგენს.

მათ შორის ჩვენ გამოვავლინეთ საქართველოს უძველესი და დიდებული ისტორიის ამსახველი არაერთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი: თბილისის, ვაგრის, გორის და სხვა ქალაქების თვალწარმტაცი ხედები, აგრეთვე დოკუმენტები უკრაინულ-ქართული კულტურულ-მხატვრული კავშირების შესახებ სხვადასხვა სფე-

¹ ფონდების შემადგენლობა და მახასიათებლები [ელექტრონული რესურსი]. – წვდომის რეჟიმი: უკრაინის ლნცსამ-ის ოფიციალური ვებგვერდი <https://csamm.archives.gov.ua/про-архів/склад-та-характеристика-фондів/>.

როში, რომლებიც XVIII-XIX საუკუნეში აღმოცენდა და დღემდე წარმატებით ვითარდება. მრავალი ქართველი მხატვარი ინარჩუნებდა შემოქმედებით კავშირს უკრაინელ კოლეგებთან ანდა სხვადასხვა მიზეზით სასწავლებლად ან სამუშაოდ უკრაინაში გადადიოდნენ და იქ საცხოვრებლად რჩებოდნენ. მოცემულ მიმონილვაში საუბარი იქნება სწორედ მეცნიერული თუ მხატვრული თვალსაზრისით ყველაზე უფრო საინტერესო და ღირებული დოკუმენტების შესახებ. აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილი დოკუმენტები უკრაინის ეროვნული საარქივო ფონდის მხოლოდ მცირე ნაწილია, რომელიც შეიცავს მშ მილიონზე მეტ საქმეს და ისინი ამოუწურავი წყაროა ამ თემატიკაზე შემდგომი მეცნიერული კვლევებისთვის.

ქართულ ლიტერატურას რიგითი უკრაინელი იცნობს, პირველ რიგში, რჩეული პოეტების – შოთა რუსთაველისა და დავით გურამიშვილის შემოქმედებით. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ უკრაინის ლხცსამ-ის ფონდებში შემონახულია ათობით სხვა ქართველი პროზაიკოსისა და პოეტის ხელნაწერების ორიგინალები თუ თარგმანები. კერძოდ, მთარგმნელისა და პოეტის, სტალინური რეპრესიების მსხვერპლის, ვიორგი ნამორაძის (1882-1965) პირადი ფონდი №209 შეიცავს მისი რომანის „რა ხდება სიჩუქში?“ (1951),² სამი თეატრალური პიესის, ისტორიულ („ივერიის მეფის საჩუქარი“), მორალურ-ზნეობრივ („შესატყვისი ჯილდო“ – 1946, „ხუმარა“ – 1946), ყოფით („გამოყენებული რვეულები“ – 1946, „მეპატრონე“ – 1946, „დაიკარგა ნანა“ – 1958, „ერთი თავთავი ორის ნაცვლად“ – 1960) თემებზე ათეულობით³ მოთხრობის ქართულ ხელნაწერს და მის იუმორესკებს, რომლებიც გაზეთების „ვეჩერნი ტბილისის“ და „ლიტერატურნაია გაზეტას“ (1956-1960)⁴ ფურცლებზე დაიბეჭდა (მაგალითად, იუმორესკა „რამ გაახარა ის?“ 1959).

მწერალი დაიბადა ქ. ვორში, სწავლობდა კიევის უნივერსიტეტში, ხოლო შემდეგ დიდი ხნის განმავლობაში იყო ლიტერატურული რედაქტორი ხარკოვში, თანაც ქართულ პოეზიას უკრაინულ ენაზე თარგმნიდა. კერძოდ, მის ფონდში ინახება 1940-იან წლებში შესრულებული იოსებ გრიშაშვილის, თ. გულაშვილის, ს. ნარიშკინის და სხვათა ლექსების თარგმანები, მაყვალა სართიჭაღელის მოთხრობის „საზრუნავები“ (1960) და ოტია იოსელიანის მოთხრობის „ოცნებები“ (1959) თარგმანები, 1957 წელს საქართველოს მაღალმთიან სოფლებში ეთნოგრაფიული ექსპედიციებისას ჩაწერილი უძველესი ლეგენდები „ჩობანი“, „მწყემსი“, „საპოვნელა“ და ხელნაწერი რვეული „ქართული ანდაზები“⁵ გაგონილი ანდაზებითა და გამონათქვამებით. ფონდში აგრეთვე დაცულია 1907, 1909 და 1916 წლებში თბილისსა და კიევში გადაღებული ვიორგი ნამორაძის ფოტოები. 1945 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე ვიორგი ნამორაძე საქართველოში ცხოვრობდა და მუშაობდა – ჯერ სოფლის მასწავლებლად, შემდეგ ლიტერატურათმცოდნედ და მთარგმნელად. მისი ერთ-ერთი ყველაზე დიდი მიღწევაა საქართველოს

² უკრაინის ლხცსამ, ფონდი 209, აღწერა 1, საქმე 7.

³ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 4.

⁴ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 9.

⁵ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 54.

მუსხელიძის ხელნაწი
(თეგუნი)
 (ხმან კობერეხიშვილი შიხ საბაბოში)
 იქამ წამარ ავთანდილომ ზეხარ საბაბოში, ყინსანთ
 ფეხომ იქით თავით (ქუა) უჩაბოთო, ქათ შიხით ქუთო
 ქუთოსი კელ იქი.
 თუქთო, ყინსოვას ქომ მუსხელიძის/წინა მქათათა
 თუქო რა უხვით ვქუთო. ქათ თითამ მუსხელიძის წამოქონ, ქათ
 რათომ, მობახელს ან ისუხელს. ვაბოხელი ბქამ ხეხითომ ზე
 ხურა რა შეგოთოთა უბოხო. წამოხმანა:
 — ე, ბოქოთ, ყუთი მქათ! თით უტყუქამ რვექყუთ თავს.
 მქათ მით რა თუ წინა ახ ვიქუთოთ, უხვასო წვეხამქუნ რ
 ზვერო ამოქვექვენ. ყინს ზე ვორონა!
 მქათ იქუ ნაქამს ლეო, რათოთ ცი წამოქო რა მ
 აქვენ სე მუსხელიძის.
 — იქამ მქათ, — ყინს ასოქოქო მუსხელიძის წამოხმანა მქამ
 ლ იქამ, ლათან მოქოქო მუსხელიძის ლა?
 — მქ ვინა რათქო, ვინა ას; — ყინს მქამ ლ სეხელთა, — იქენი
 ხეხით მოქოქო მუსხელიძის ლათანაქ ვქათ.
 მუსხელიძის ვქათ მოქოქო, სეხელთა ყინს იქამ მქათ
 მუსხელიძის ვქათ, მქათ მოქოქო უხვით ანქოთა ზე ვქათან,
 ვქათანქუნ იმსო, რა ვქათ რა ვქათ იქით მოქოქო.
 — ე ვქამ ლათან ვქათანქუნ ე ამოქოქო უხვით რათქო

გ. ნამორაძე, „ჩობანი“. ლეგენდა. ავტორაფი.
 1957. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1,
 საქ. 9, გვ. 1

პირველად 1894 წელს გამოიცა. ნაწარ-
 მოების სათაური მომდინარეობს საქარ-
 თველოში გადმოსახლებული მალაგნების
 (სულიერი ქრისტიანობის ერთ-ერთი მიმ-
 დინარეობის წარმომადგენლები, რომლე-
 ბიც 1805 წლამდე იღვენებოდნენ, როგორც
 ერეტიკოსები) მიერ დაარსებული კახეთის
 სოფლის სახელწოდებიდან. ეს ისტორი-
 ული ნაწარმოებები მკითხველს აცნობს
 სახელმწიფოს შექმნის მნიშვნელოვან
 ეტაპებს და საქართველოს ისტორიულ
 პიროვნებებს.

ქართული პოეზია აგრეთვე წარმოდ-
 გენილია ირაკლი აბაშიძის, სიმონ ჩიქო-
 ვანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ა. ლო-
 მიძის, მარიჯანის, იოსებ გრიშაშვილის,

მარის ვაჟის და მომავალი მეფის,
 რუსუდანის ძმის – ლაშა-გიორგის
 ლაშქრობების შესახებ), „ერეკლეს
 სიზმარი“ (XVIII საუკუნის მეო-
 რე ნახევრის მეფის და მხედარ-
 თმთავრის ერეკლე II-ის შესახებ)
 და დავით გურამიშვილის პოე-
 მა „დავითიანის“ ხელნაწერები.
 „დავითიანი“ XVIII საუკუნის ქარ-
 თული პოეზიის ყველაზე გამორჩე-
 ული ნაწარმოებია. ეს ავტობიოგ-
 რაფიული პოემა, რომელიც ეხება
 ისეთ თემებს, როგორც არის რე-
 ლიგია, პოლიტიკა, პატრიოტიზმი
 და ომი, 1787 წელს დაიწერა და

ქუჯლოქ სიზმარი
 იმ ვიპაროლს ჭაქას ვახსა
 ასწანობს ვეოქო რათოქოქო ქინა,
 თავი მიუქინო ყინსიქოქო,
 რანზე ნაბო ვაქაქინა.
 ათას სწანს მქათ — ბხოქომ სჯანი,
 თოქო ვემაქ ბოქო ოთი უხვინა.
 რასაქოქო აქვან შვირნი ხეკსყინი,
 ქუჯლოქ უხვინო ბოქოს სხოქოქო:
 მიქოქო-ბოქოქოთა ყოვანსა რვეყოქო,
 თოქოქო რა ქიქო ასჯომ სხოქოქო.
 ქუჯლოქ თოქო ყინს სეკსყინი,
 იმ ბხოქომ ვემაქ ბიძოქოქო,
 თომ ვიქოქოქო ახომ ვაქოქოქო,
 აქო სეყოქო რვეყოქო, აქო მქათ რვეყოქო

ვაჟა-ფშაველა. „ერეკლეს სიზმარი“. პოემა.
 გ. ნამორაძის ჩამონათვალი. უკრაინის
 ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 23, გვ. 33.

თ. გულაშვილის, ს. ნარიშკინის და XIX საუკუნის და XX საუკუნის პირველი ნახევრის სხვა პოეტების ლექსების ხელნაწერებით.

ბავლევართათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული მწერლობის თარგმანებს, შესრულებულს უკრაინელი ლიტერატურათმცოდნეების და მთარგმნელების – ალექსი ნოვიცკის (1966 წელს თარგმნა დრამატურგ ვიორგი ნახუცრიშვილის კომედია-ზღაპარი „შაითან-ნიხო“⁷), მიკოლა ბაჟანის (თარგმნა დ. გურამიშვილის⁸ „დავითიანი“ (1950) და ნიკოლოზ ბარათაშვილის 1842 წელს დაწერილი ლექსი „მერანი“), პავლო ტიჩინას (თარგმნიდა დ. გურამიშვილის პოეზიას), თეოფან სელიარის (თარგმნა ა. ლომიძის ლექსები, მარიჯანის (მარიამ ალექსიძის) 1950-იანი წლების ლექსები „სარკე“, „დაუვიწყარი წუთები“⁹) მიკოლა ტერეშჩენკოს (სიმონ ჩიქოვანის ლექსი „გამარჯვება“ 1942)) მიერ. მხატვრული ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა „დენპრის“ ფონდ №730-ში ასევე ინახება ქართველი მწერლების პოპულარული ისტორიული და სათავგადასავლო ნაწარმოებები, კერძოდ, ვაჟა-ფშაველას კრებული „ლირიკა“ (ანდრეი მალიშკოს თარგმანი, 1968 წ. ფ. 730, აღ. 2, საქ. 4769, გვ. 206.), კონსტანტინე გამსახურდიას მოთხრობა „უკვდავება“ (ალექსანდრე მუშკუდიანის თარგმანი საქ. 4772), ნოდარ დუმბაძის რომანი „მზიანი ღამე“ (ალექსი სინიჩენკოს თარგმანი საქ. 4774), სერგო კლდიაშვილის ნოველები „ემმაკის შვილები“ (1965 წელს შესრულებულ რუსულ თარგმანს სათაურად ჰქონდა „ფერფლი“), კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მოთხრობა „ცაბუნია“ (საქ. 4778), მიხეილ მრეგლიშვილის ოთხმოქმედებიანი დრამატული პოემა „ზვავი“ (საქ. 4779), სიმონ ჩიქოვანის პოემა „სიმღერა დავით გურამიშვილზე“ (საქ. 4790), სანდრო შანშიაშვილის სახალხო დრამა „არსენა“ (საქ. 4791), დემნა შენგელაიას მოთხრობა „ირმის ნახტომი“ (საქ. 4792) და სხვ.

ასევე უნდა შევეხეთ უკრაინელი პოეტების ორიგინალურ ნაწარმოებებს საქართველოს შესახებ, რომლებიც დაიწერა ამ ქვეყანაში ყოფნით მიღებული შთაბეჭდილებების საფუძველზე: ვლადიმერ სოსიურის პოეზია („იქ, სადღაც აფხაზეთია“ (1948) (ფ. 44, აღ. 1, საქ. 129), „აფხაზეთის მთები“ (1949) (ფ. 44, აღ. 1, საქ. 5) და მაქსიმ რილსკის „საქართველო“ 1952) (ფ. 46, აღ. 1, საქ. 9, გვ. 1-2). იმის დასადასტურებლად, რომ უკრაინელი ხელოვნების მოღვაწეები აღფრთოვანებული იყვნენ საქართველოს ბუნებით, მოვიტანთ ნაწყვეტს ბოლო ლექსიდან: „О сине-теневых долинах, о снежно-вздыбленных шпильях; о девичьем стане тополином, о винах родственницы-земли; უძველესი ციხე-დარბაზების და ტაძრების შესახებ, მარადიულ ჩრდილს რომ მოფენენ ირგვლივ, სადაც საუკუნეებით ნაკურთხი ქვები მოწარდი თაობისთვის სუნთქავს, რუსთაველის ბრძნული ხმის და ზურნის ჯადოსნური ბგერების შესახებ¹⁰. ჩემი მეგობრები ყველა თავისი

⁷ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1181, აღ. 1, საქ. 147.

⁸ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 535, აღ. 1, საქ. 16.

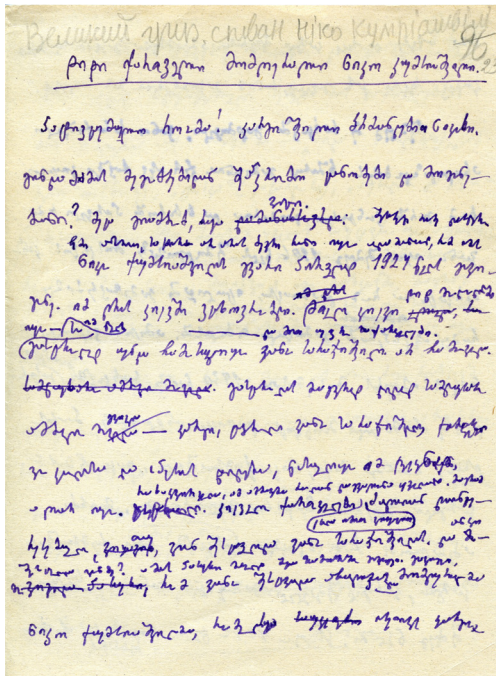
⁹ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 987, აღ. 1, საქ. 13, 14.

¹⁰ ზურნა - ლერწმისგან დამზადებული ხის ჩასაბერი ხალხური მუსიკალური ინსტრუმენტი, გავრცელებულია აღმოსავლეთსა და კავკასიაში.

მემკვიდრისათვის წერდნენ...“

ქართველი მკვლევრების სამეცნიერო სტატიებს შორის წარმოდგენილია სხვადასხვა თემატიკის ნაშრომები. საკმაოდ ინფორმაციულია გიორგი ნამორაძის სტატიები, სადაც საფუძვლიანადაა განხილული საქართველოს ისტორია თუ კულტურა, ქართულ-უკრაინული ლიტერატურა და თარგმანის თეორია. მის პირად ფონდში (№209) აგრეთვე დაცულია 1950-იანი წლები¹¹ ქართული სტატიების ხელნაწერები: „თბილისის დაარსების შესახებ“, „ენის კულტურის შესახებ“, „შენიშვნები უკრაინული მწერლების ქართული თარგმანების შესახებ“, „შენიშვნები თარგმანის თეორიის შესახებ“, „დავითგარეჯა“, „დიდი ქართველი მომღერალი ნიკო ქუმისივილი“ და სხვ. გიორგი ნამორაძის ლიტერატურათმცოდნეობითი სტატიების მთელი ციკლი (1950-1960) ეძღვნება გამოჩენილი უკრაინელი მწერლების პიროვნებებსა და შემოქმედებას:¹² „მარკ ვოგროვის 125 წლის-თავისადმი“ (1958), სტატიები მიხაილ კოციუბინსკიზე, ლესია უკრაინკაზე, ივან ფრანკოზე, პავლო ტიჩინაზე, დმიტრი პავლიჩენკოზე.

ლიტერატურათმცოდნეობისათვის მეტად საინტერესოა უკრაინელი მეცნიერების სტატიები ქართველი მწერლების შესახებ: დმიტრი კოსაროვის ნარკვევი „დავით გურამიშვილი. ნარკვევი ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე“ (კიევი, 1951), პავლო ტიჩინას სტატია „დიდებით შემოსილი“ (1961) (მიძღვნილი ვაჟა-ფშავე-

გ. ნამორაძე. „დიდი ქართველი მომღერალი ნიკო ქუმისივილი“. 1960-იანი წლები. უკრაინის ლნცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 6, გვ. 23.

¹¹ უკრაინის ლნცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 5, გვ. 20-76.

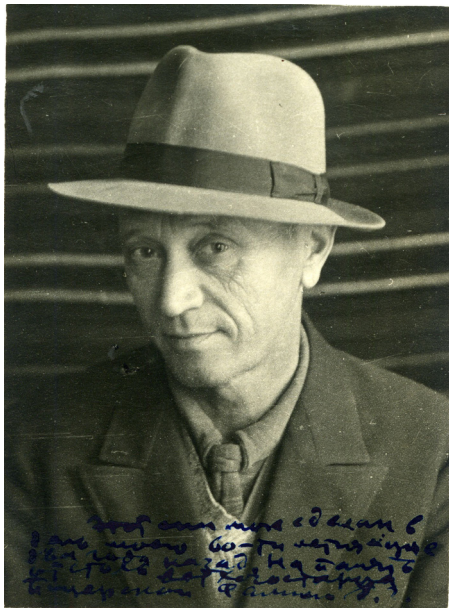
¹² უკრაინის ლნცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 6, გვ. 1-59.

ლას დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი) (ფ. 464, აღ. 1, საქ. 3088), 1959 წლის ეცენზია. ი. ა. ვოლოშინის კრიტიკა ვ. კ. იმედაძის წიგნზე „უკრაინელი და ქართველი ხალხის თეატრალური კავშირების ისტორიიდან“, ს. ვ. იუშკოვის 1950 წლის გამომხაურება ისტორიკოსის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტის, აკადემიკოს ნიკოლოზ ბერძენიშვილის წიგნზე „საქართველოს ისტორია“. საკმაოდ ინფორმაციულია ალექსი სინიჩენკოს ლიტერატურულ-კრიტიკული ნარკვევები ქართველი მწერლებისა და უკრაინულ-ქართული კავშირების შესახებ („დაე, განმტკიცდეს ჩვენი მეგობრობა“, 1961) და სტატია პირველი ქართული სკოლის შესახებ კიევში (1961), რომლებიც დაცულია მის პირად ფონდში №1058. ეს სკოლა შეიქმნა უკრაინის სსრ სახელმწიფო გამომცემლობასთან – ქართული ენიდან მთარგმნელთა მოსამზადებლად, მას ხელმძღვანელობდა თავად გამომცემლობის რედაქტორი ა. სინიჩენკო. მისი 30-საათიანი სასწავლო კურსი მოიცავდა ანბანის და კითხვის შესწავლას, 2000 ყველაზე ხშირად გამოყენებადი სიტყვის თარგმანს და სასაუბრო პრაქტიკას. მოსწავლეებს მუშაობა უწევდათ ბელეტრისტ ეგნატე ინგოროყვას (ფსევდონიმი ეგნატე ნინოშვილი) ნაწარმოებებისა და შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ა. სინიჩენკოსეულ თარგმანებზე.

ხელოვნებათმცოდნისა და არქეოლოგიის დიმიტრი გორდეევის სტატიები (1889-1968) ინფორმაციის ღირებული წყაროა საქართველოს ისტორიისა და კულტურულ-მხატვრულ ღირსშესანიშნაობათა შესახებ.

მეცნიერი 1922 წლიდან იყო კავკასიის ისტორიულ-არქეოლოგიური ინსტიტუტის (თბილისში) წევრი, იმავე დროს ასწავლიდა თბილისის სახალხო უნივერსიტეტში და მუშაობდა საქართველოს სსრ ცენტრალურ არქივში, ისტორიისა

და ეთნოგრაფიის საზოგადოებაში. კავკასიაში ყოფნისას, 1930 წლამდე, აქტიურად იკვლევდა ადგილობრივ არქიტექტურას და ხელოვნების სხვა ნიმუშებს, მო ნაწილეობდა არქეოლოგიურ ექსპედიციებში. მის პირად ფონდში №208 ინახება შემდეგი სტატიების ხელნაწერები: „შორეთი და უახლოესი რაიონი“ (1920), „საქართველოს გარეჯის უდაბნოების მოკლე აღწერა“ (1921), „1917 წელს ახალციხის მაზრაში მოგზაურობის ანგარიში“ (ჭულეს, საფარის და ზარზმის მონატურლობები) (1923), „ქართული პირადი ხელნაწერების მინიატიურები საქართველოს სიონის უძველესი საცავიდან“ (1928), „ხახულის

დ. პ. გორდეევი. თბილისი 1950.
უკრაინის ლხცსამ,
ფ. 208, აღ. 2, საქ. 270, გვ. 2.

კარედის მინანქრის დახარისხების საკითხისათვის“ (1928), „საქართველოს სსრ ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის შესახებ“ (1957) და მოხსენება „ქართული მონაიკები“ (1926). («Шорети и близлежащий район» (1920), «Краткое описание Гараджийских пустынь Грузии» (1921), «Отчет о поездке в Ахалцихский уезд в 1917 году (Росписи в Чуле, Сапаре и Зарзме) (1923), «Миниатюры грузинских лицевых рукописей Сионского древнехранилища в Грузии» (1918), «К вопросу о расгруппировании эмалей Хахулдского складня» (1928), «О государственном музее искусств Грузинской СССР» (1957) и доклад «Мозаики Грузии» (1926).

ფონდში №208 ასევე დაცულია დ. პ. გორდევეის ღირებული დოკუმენტების ორიგინალები: „ნატიფი ხელოვნების მოყვარულთა საზოგადოების“ და „აჭარის ადგილობრივი ტურისტების სამთო კლუბის“ 1917 და 1928 წლების საწევრო ბილე-

დ. პ. გორდევეი საქართველოში არქეოლოგიურ ექსპედიციაზე. 1929. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 208, აღ. 2, საქ. 31, გვ. 105.

დ. პ. გორდევეი ქართველ კოლეგებთან. 1960-იანი წლები ფ. 208, აღ. 1, საქ. 682, გვ. 1.

თები; მოსკოვის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების წესდება, არქიტექტურის ნიმუშების შესასწავლად აბასთუმანში მივლინების ანგარიში (1933), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტის, ცნობილი ხელოვნებათმცოდნის შალვა ამირანაშვილის, სტუდენტის მოწმობა (1919), სხვადასხვა წელს გადაღებული 20-ზე მეტი ფოტო (1929 წელს საქართველოში არქეოლოგიური ექსპედიციის დროს; ქართველ კოლეგებთან ერთად 1950-1960-იანი წლები; პორტრეტული ფოტოები).

ქართველ ხელოვანთა მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი ეპისტოლური მემკვიდრეობა უკრაინის ლხცსამ-ის ფონდებიდან, მათი ცხოვრებისა თუ შემოქმედების, შეხედულებებისა, თუ კოლეგებთან შემოქმედებითი ურთიერთობის, XX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენების და ყოფის შესახებ ინფორმაციის ნამდვილი საგანძურია. დოკუმენტების პირველ ჯგუფს

მიეკუთვნება ქართველი მოღვაწეების ხელნაწერი წერილები უკრაინელი კოლეგებისადმი რუსულ და უკრაინულ ენებზე (ზოგჯერ ქართული ჩანართებით). პირველ რიგში უნდა გამოვყოთ კინორეჟისორის და დისიდენტის, 1970-იანი წლების პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლის, სერგო ფარაჯანოვის (1924-1990) 3 დოკუმენტი. იგი თბილისში დაიბადა და ფართოდ არის ცნობილი, როგორც საყოველთაოდ პოპულარული ფილმების – „მივიწყებულ წინაპართა აჩრდილები“ (1946) და „ბროწეულის ფერი“ (1968) – რეჟისორი, აგრეთვე მხატვრული გამოფენის „მეჯლისი კინორეჟისორის სახელოსნოში“ (თბილისი, 1987) ავტორი. ეს არის უკრაინელი მოქანდაკის ემანუელ მისკოს მეგობრული შარჟი მის ნამუშევრებზე (1960-იანი წლები, ფ. 164, აღ. 1, საქ. 16); უკრაინელი მწერლის ვერა ვოვკისათვის ნაჩუქარი სერგო ფარაჯანოვის ფოტო წარწერით (1970 წ., ფ. 1212, აღ. 1, საქ. 616, ც. 9) და მისი 1970-იანი წლების წერილი, მიწერილი სამოციანელი მხატვრის აფანასი ზალივასათვის ლადიჟინის მკაცრი რეჟიმის კოლონიაში, სადაც ეს უკანასკნელი 1974-1977 წლებში იხდიდა სასჯელს უკრაინელი ინტელიგენციის უფლებების დაცვისათვის (ფ. 1151, აღ. 1, საქ. 23).

ს. ფარაჯანოვის წერილი ვერა ვოვკს. 1970.
 უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1212, აღ. 1, საქ. 6, გვ. 23.

მნიშვნელოვანი ინფორმაციული ღირებულება აქვს ასევე ათობით ხელნაწერ წერილს, მიწერილს 1960-იან წლებში უკრაინული პროზის კლასიკოსის ოლეს გონჩარისათვის პოეტების – გრიგოლ აბაშიძის, ეთერ თარბას და ლომიძეების ოჯახის მიერ. ეს წერილები ინახება გონჩარის პირად ფონდში №34 და მათში აღწერილია იმ თანამშრომლობის შესახებ, რაც გონჩარის ნაწარმოებების გამოქვეყნებასთან იყო დაკავშირებული ქართულ ჟურნალებში; აღსანიშნავია ალექსანდრე ჭეიშვილის წერილი პავლო ტინინასადმი, რომელშიც განიარებულია შთაბეჭდილება 1952 წელს უკრაინაში მოგზაურობის შესახებ (ფ. 464, აღ. 1, საქ. 7814). ზაპოროჟიეში, კახოვკაში, ხერსონში და ოდესაში ყოფნისას მიღებული შთაბეჭდილებების საფუძველზე მან რუსულ ენაზე დაწერა ნარკვევი „ოქროს ფსკერი“, რომელიც გამოქვეყნდა ჟურნალში „ოტკრესტვო“. „...მშვენიერ უკრაინაში მიღებული შთაბეჭდილებები დაუვიწყარია, ისინი არასდროს წაიშლება მენსიერებიდან, არასდროს დაგვაგვიწყდება, რა გულითადად მიგვიღეთ თქვენ, მაქსიმ რილსკიმ, მიკოლა ბაჟანმა და ყველა დანარჩენმა...“ – წერს ალექსანდრე ჭეიშვილი.

ქართული და უკრაინული ლიტერატურის თარგმნისა და გამოცემის შესახებ ინფორმაციის ღირებული წყაროა 1940 წლის წერილები: პავლო ტინინასადმი იასამანისაგან (მიხეილ კინწურაშვილი) ამ უკანასკნელის მიერ ქართულ ენაზე ნათარგმნი „კობზარის“ და ივან ფრანკოს ნაწარმოებების გამოქვეყნების თაობაზე ჟურნალ „მნათობში“ (ფ. 464, აღ. 1, საქ. 7981, ც. 1); მიხეილ ქვლივიძის წერილი მიკოლა ბაჟანს მოგონებებით სიმონ ჩიქოვანზე (1976 წ., ფ. 535, აღ. 1, საქ. 582); ნიკოლოზ ჩაჩავას წერილები ზოია კოციუბინსკაიასადმი მისი ლექსების „ადამიანური აზრის ქებათა ქება“, „შენ ერთადერთი“ და სხვ. თარგმანების შესახებ (თბილისი, 1969 წ.) (ფ. 940, აღ. 1, საქ. 181); შ. მ. აფხაიძის წერილები პოეტისა და მთარგმნელის ზანარ გონჩარუკისადმი ქართულიდან უკრაინულად ლექსების თარგმნის შესახებ (1958 წ., ფ. 1054, აღ. 2, საქ. 10); წერილები ალექსი ნოვიცკისადმი გრიგოლ აბაშიძისაგან მისი პროზის თარგმნის გამო უკრაინულ ენაზე (1982 წ.) და ელენე ლოლობერიძისაგან ვაჟა-ფშაველას შესახებ მისი წიგნის გამოცემის შესახებ (1946 წ.), აგრეთვე ვიორჯი ნამორაძის მიმართვა პავლო ტინინასადმი თხოვნით, რომ ხელი მოეკიდა რომანტიკოსი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილის (1817-1845) ნაწარმოებების თარგმნისთვის. თბილისში ქართული ტაძრების მონატულობისადმი მიძღვნილია დიმიტრი გორდევეის წიგნი. მეტად საინტერესოა ამ გამოცემის შესახებ შალვა ამირანაშვილის მიერ ავტორისადმი მიწერილი წერილები (1923 წ., ფ. 208, აღ. 1, საქ. 123).

წერილების მეორე ჯგუფს შეადგენს ქართველ მწერლებს შორის მიმოწერა. კერძოდ, ფონდში №209 ინახება გ. ნამორაძისათვის ნ. დ. ანდლულაძისაგან (1956), ბაბო აბაშიძისაგან (1959), ი. ავალიშვილისაგან (1956), ვ. არჩვაძისაგან (1962), გ. შ. საყვარელიძისაგან მიწერილი 50-ზე მეტი წერილის ქართული ხელნაწერი მათი ლექსებისა თუ მოთხრობების რუსულ და უკრაინულ ენებზე თარგმნისა და უკრაინის სსრ რესპუბლიკურ პერიოდულ გამოცემებში გამოქვეყნების შესახებ.

პორტრეტის ჟანრი წარმოდგენილია მხატვრების – ტატიანა იაბლონსკაიას და ვლადიმირ გოლოვანოვის გრაფიკული ნამუშევრებით. ტ. ნ. იაბლონსკაიას ფონდში №731 ინახება მისი ბლოკნოტი, რომელშიც ცნობილ თანამედროვეთა ფანქრით შესრულებული პორტრეტებია. კერძოდ, ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის ოთარ ჯაფარიძის (1921-2020) პორტრეტი (ფ. 731, აღ. 1, საქ. 3). ო. მ. ჯაფარიძე იყო ერთ-ერთი წამყვანი ქართველი არქეოლოგი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

ვ. ფ. გოლოვანოვის ფონდში №1150 ინახება 14 ნამუშევარი ქართულ თემატიკაზე. იგი ბევრს მოგზაურობდა საქართველოში და ნანახის ჩანახატებს აკეთებდა, აგრეთვე ხატავდა ცნობილი პიროვნებების პორტრეტებს. მის ნამუშევართა შორის არის კომპოზიტორისა და დირიჟორის ოთარ თაქთაქიშვილის (1924-1989) პორტრეტი (ფანქარი, 1984 წ., ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 449); კომპოზიტორ ირაკლი გაბელიას ქალიშვილის ეკატერინე გაბელიას პორტრეტი (აკვარელი, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 451, გვ. 1); ოპერის მომღერლის, სსრკ სახალხო არტისტის ცისანა ტატიშვილის (1937-2017) სცენაზე გამოსვლისას აკვარელით შესრულებული პორტრეტი (1989),¹⁵ აგრეთვე ბერძნული წარმოშობის ქართველი საესტრადო მომღერლის ქსენია გეორგიადის (დაბ. 1949 წ.) და ჯაზის მომღერლის, ტელეწამყვანის, საქართ-

ვ. ფ. გოლოვანოვი. ცისანა ტატიშვილი და ეკატერინე გაბელია. 1989. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 450, 451.

¹⁵ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 450, გვ. 1-3.

ველოს სახალხო არტისტის ირმა სოხაძის (დაბ. 1958) გრაფიკული პორტრეტები (ფ. 450, აღ. 1, საქ. 450, გვ. 3-5).

ისტორიკოსებისა თუ კულტუროლოგებისთვის მეტად საინტერესო შეიძლება იყოს ვლადიმერ გოლოვანოვის გრაფიკული ნახატებისა და ჩანახატების მთელი სერია, რომლებზეც ასახულია XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისის ქართული სოფლების მცხოვრებთა ყოველდღიური ცხოვრება, სამეურნეო საქმიანობა და ტრადიციული ხალხური რეწვა. მაგალითად, ერთ-ერთ მათგანზე (ფ. 1150, ოპ. 1, ედ. xp. 450, ს. 4) შავი ფანქრით გამოსახულია ქართული ხალხური თამაში „ცხენბურთი“. თამაშში მონაწილეობდა თეთრი და შავ ტანსაცმელში გამოწყობილი მხედრების 2 გუნდი. თამაშის მიზანია ბურთის შეგდება კარში, რომელსაც მეკარე მხედარი იცავს.

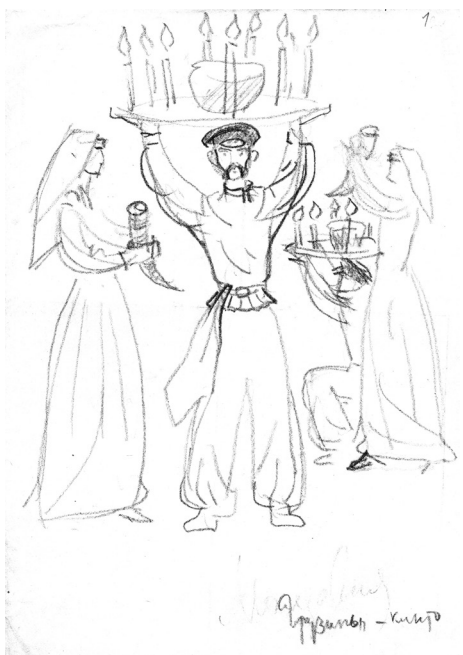
ვ. ფ. გოლოვანოვი. ქართული ეროვნული თამაში ცხენბურთი (ქ. ფანქ.) და მომღერალი, (ქ. აკვ.) უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 450, გვ. 4, 6.

მეორე სურათი წარმოადგენს დაუდგენელი ქართველი მომღერლის აკვარულით შესრულებულ გამოსახულებას ყვითელ-ცისფერი ჩაცმულობით და თეთრი ჩინტიკობით (ფ. 1150, ოპ. 1, ედ. xp. 450, ს. 6). სცენა მთიანი სოფლის სამთავისის მცხოვრები გლეხების ცხოვრებიდან, მხატვარმა ასახა თავის მეგობარ თენგიზთან სტუმრობისას. სურათზე ფანქრით გამოსახულია ქვის ვალავნის ფონზე სახლის წინ სკამზე მჯდარი მისი მამა შაქრო (ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 452, გვ. 1).

ვლადიმერ გოლოვანოვის გრაფიკული ნახატების პატარა სერია ეძღვნება ქართველი გლეხების ტრადიციულ რეწვას და სამეურნეო წყობას.¹⁶ ერთ-ერთ სურათზე ფანქრით გამოსახულია კინტოები – წვრილი მოვაჭრეები, რომლებიც

¹⁶ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 453, გვ. 1, 2, 3, 5.

თაბახზე დაწყობილ ხილსა და ბოსტნეულს გასაყიდად ქუჩებში დაატარებდნენ. მათ აცვიათ ახალუნი და ჩითის ფართო შარვალი, ხელში უჭირავთ ლანგრები გასაყიდი საქონლით და ყანწები ღვინისთვის, რომლებიც ტრადიციულად ვერცხლით ან თითბრით გაწყობილი ცხვრის რქისაგან მზადდებოდა. მეორე სურათზე გამოსახულია, როგორ წნავს ხელოსანი წნელისაგან კალათებს. მხატვარმა საკვების მომზადების პროცესიც ასახა – დახატა მზარეული სამზარეულოში შესაბამისი ინსტრუმენტებით და სცენა საცხოვრებში (ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 453, გვ. 3, 5). სურათზე ვხედავთ ხაბაზებს ნაციონალურ ღუმელთან – თონესთან, თა-როებს აუცილებელი ინგრედიენტებით და მხატვრის ჩანაწერებს ამ ხელობის საიდუმლოებათა შესახებ (მაგალითად, რომ ხაბაზის ოსტატობას იმის მიხედვით აფასებდნენ, შეუძლია თუ არა თინისაგან საჭირო ზომისა და ფორმის, პურის საცხობი, კასრისებური ღუმელის გამოძერწვა).

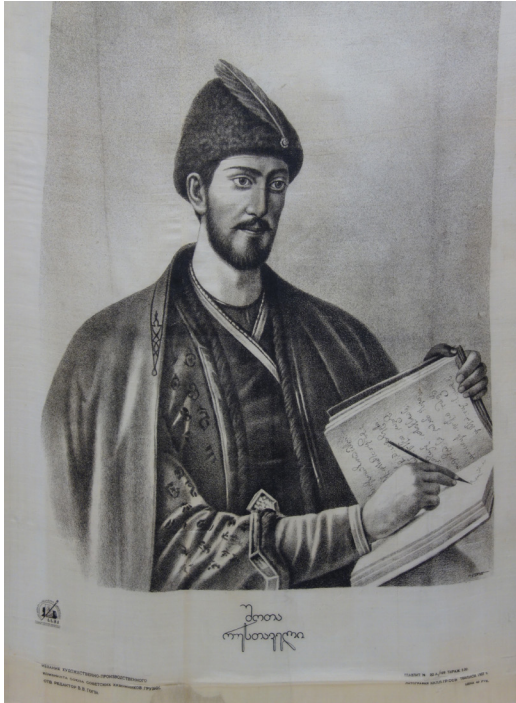
გ. ფ. ვოლოგანოვი. კინტოები. ქ. ფანქ.

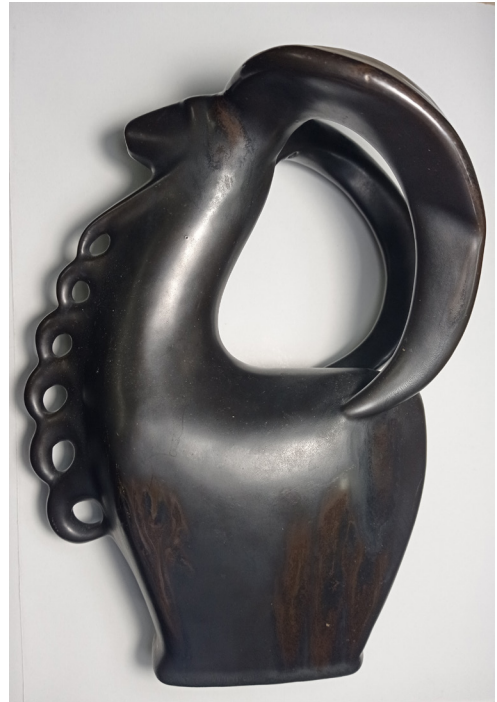
გ. ფ. ვოლოგანოვი. მცხოვლები. ქ. ფანქ.

უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1150, აღ. 1, საქ. 453, გვ. 1, 3.

უკრაინის ლხცსამ-ის სამუზეუმო განყოფილებაში, რომლის ფონდები ფერწერის, გრაფიკისა და ქანდაკების 12 ათასზე მეტ ნაწარმოებს ითვლის, ინახება შესანიშნავი სუვენირები, რომლებიც მწერლებს ლეონიდ პერვომაისკის და ანდრეი ვოლოგკოს აჩუქეს საქართველოში სტუმრობისას. მათ შორის არის კერამიკის სტატუეტები, ლითონის ჭურჭელი ღვინისთვის და გრაფიკის საუკეთესო ნიმუშები (მაგალითად, თბილისში 1937 წელს დამზადებული შოთა რუსთაველის ლითოგრაფიული პორტრეტი).

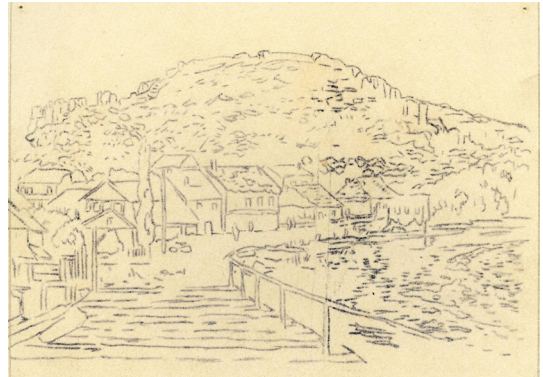

შოთა რუსთაველი. ლითოგრაფია აბრეშუმზე.
თბილისი, 1937.

სასაჩუქრე ლითონის ჭურჭელი
ღვინისთვის. სუვენირი.

XIX საუკუნის დასასრულს შეიმჩნევა ფოტოხელოვნების, როგორც ხელოვნების ცალკე დარგის, აქტიური განვითარება. უკრაინის ლხცსამ-ის საარქივო ფონდებში გვხვდება ფოტოდოკუმენტები, რომლებზეც საქართველოს ცალკეული ტერიტორიების ან ქალაქების ხედები, ადგილობრივი მცხოვრებნი და მათი ყოფაა ასახული; პორტრეტული ფოტოები, რომლებიც ჩვენი გამოკვლევის თემატიკის შესწავლისთვის ღირებულ წყაროებს წარმოადგენს. ამ ფოტოების ნაწილი შემოქმედებითი მივლინებების დროს გაკეთდა: კერძოდ, უკრაინელი მხატვრის, ფუტურისტული შემოქმედებითი გაერთიანება „შვიდთა კავშირის“ წევრის ნიკოლაი მიშჩენკოს (1895-1960) ფონდში №851 ინახება 1940 წლის 24 ოქტომბრით დათარიღებული ქალაქ გორის ხედების ფოტოები და 1930-იანი წლების საქართველოს მთის პეიზაჟების გრაფიკული ნახატები (ფ. 851, აღ. 1, საქ. 1, გვ. 1-5).

ნ.მ. მიშჩენკო. ქ. ვორის ხედები. 24.10.1940
 უკრაინის ლხცსამ, ფ. 851,
 აღ. 1, საქ. 32, გვ. 2,4,5.

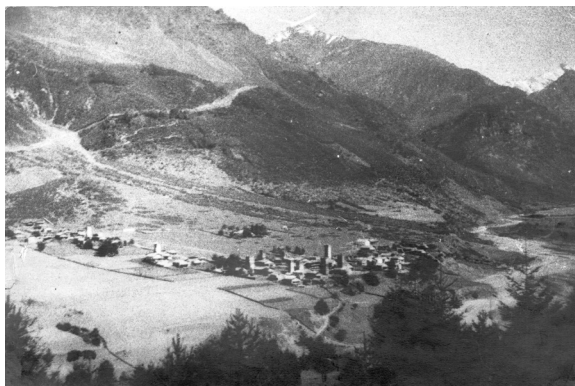
ნ.მ. მიშჩენკო. მთის ხედები. 1930-იანი წლები
 უკრაინის ლხცსამ, ფ. 851, აღ. 1,
 საქ. 1, გვ. 5.

ინფორმაციის გულდასმით მოძიების შემდეგ გაირკვა, რომ ამ ფოტოების შეგროვების მოტივი განვლილ მხატვრების მიერ ძველი ვორის პეიზაჟების მომზადება და შესრულება. 1940 წელს ზეთით ნახატი ნამუშევრები წარდგენილი იყო ნიკოლაი მიშჩენკოს პერსონალურ გამოფენაზე „სტალინის სამშობლოში“. 1948 წლის ივნისში, წითელი არმიის 28-ე წლისთავის სახელობის სახვითი ხელოვნების სამხატვრო-საწარმოო არტელის, სამხატვრო საბჭოს სხდომის ოქმის თანახმად, ნახატის დათვალიერების შემდეგ გადაწყდა, ისინი მასობრივი გაფრცელებით სათვის გამოსადეგად ჩაითვალოს ფოტოალბომის გამოსაცემად.¹⁷ ხელოვნებათმცოდნე ლეონიდ ვლადიჩი ზემოსხენებული ალბომის შესავალ სტატიაში წერდა: „უკრაინელი მხატვარი ნიკოლაი მიშჩენკო ვორის მონახულების შემდეგ არ შემოიფარგლა ამხანაგი სტალინის ბიოგრაფიასთან დაკავშირებული კონკრეტული ადგილების გამოსახვით. მიშჩენკომ ვორის პეიზაჟების ვრცელი სიუიტა შექმნა. მან ძველი ვორის და მისი ჯადოსნური ბუნების ჩვენება გადაწყვიტა. საუკეთესო ეტიუდებით, რომლებიც მხატვარმა ვორიდან ჩამოიტანა და რომელთა ნაწილი

¹⁷ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 851, აღ. 1, საქ. 21, გვ. 1-2.

ალბომში შევიდა, მან ძველი გორის სილამაზისა და რომანტიკული ელფერის გადმოცემა შეძლო. ძალზე სახასიათოა მთის ბუნების გამოსახულებები. მხატვარი მთის მკაცრი და ორიგინალური, ველური და თავისებური პეიზაჟის გმირულ ხასიათს წვდება და მის რომანტიზებას ახდენს“.¹⁸

უკრაინელი მხატვრის ლუდმილა მოროზოვას (1907-1997) ფონდის (№1306) დოკუმენტები ჩვენთან (უკრაინის მინისტრთა კაბინეტთან არსებული კულტურული ფასეულობების დაბრუნების ეროვნული კომისიის წყალობით) აშშ-დან მოხვდა, სადაც მხატვარი მრავალი წლის განმავლობაში ცხოვრობდა. ფონდში დაცულია ფოტოები, რომლებიც 1936 წელს სვანეთში არქეოგრაფიული ექსპედიციის დროს არის გადაღებული. ისინი ცალკე ალბომში ინახება, ზოგიერთ მათგანზე მხატვრის ხელით გაკეთებული წარწერებია, მაგალითად – „მე და ჩემი გამყოლი სვანი“.

სვანეთში გადაღებული არქეოლოგიური ექსპედიციის (1936) ფოტოები ლ. მ. მოროზოვას ალბომიდან. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1306, აღ. 1, საქ. 94, გვ. 21, 26, 27, 30, 34.

¹⁸ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 851, აღ. 1, საქ. 34.

სვანეთში გადაღებული არქეოლოგიური ექსპედიციის (1936) ფოტოები ლ. მ. მოროზოვას ალბომიდან. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1306, აღ. 1, საქ. 94, გვ. 21, 26, 27, 30, 34.

აი, რას წერს ევგენი ბლაკიტნი თავის მოგონებებში ლუდმილა მოროზოვას შესახებ: „1936 წელს ის მიწვევით მონაწილეობს სამეცნიერო ექსპედიციაში იმ დროს საიდუმლოებით მოცულ სვანთა ქვეყანაში. ექსპედიციას ხელმძღვანელობდა გამორჩენილი უკრაინელი მეცნიერი, მრავალი წლის განმავლობაში კიევის წმ. სოფიას მკვლევარი [ეროვნული ნაკრძალის „სოფია კიეველის“ ტერიტორიაზე მდებარეობს უკრაინის ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი-მუზეუმი – ე.ჩ.] – პროფესორი იპოლიტ მორგილევსკი. მთიელი სვანების (გენუელი კონდოტიერების შთამომავლების) ქვეყანა, რომელსაც სვანეთი ეწოდებოდა, ჩრდილოეთ კავკასიაში სამეგრელოს მთებშია. გარე სამყაროსთვის ეს ქვეყანა სრულიად უცნობი იყო. იქ მოხვედრა მხოლოდ ციცაბო კლდეების ფერდობებზე გამავალი მთის ვიწრო ბილიკებით შეიძლებოდა. ეს გასასვლელები მარტოოდენ სვანებმა იცოდნენ, კარგად იცავდნენ მათ და აუცილებლობის შემთხვევაში ქვებით ხერგავდნენ.“

შესაძლოა, პროფ. ი. მორგილევსკის მიერ სხვადასხვა კავკასიური დიალექტისა და აღმოსავლური ენების კარგად ცოდნამ, სვანებთან საერთო ენის გამონახვის უნარმა შესაძლებელი გახადა ექსპედიციის დაშვება მათ ქვეყანაში, თუმცა ეს ძალიან სარისკო და სახიფათო იყო. სვანეთში ჯერ კიდევ ფეოდალური გვაროვნული წყობა და სისხლის აღების წესი მეფობდა.

სვანების ყოველი სახლი ნამდვილი ციხესიმაგრე იყო მაღალი კოშკით. სათოფურებით გარშემოვლებული ეს კოშკები XIII-XIV საუკუნეების გენუის კოშკებს წააგავდა. სვანეთიდან ლ. მოროზოვამ რამდენიმე ათეული ოსტატურად შესრულებული ტილო ჩამოიტანა, რომლებზეც ბირველად შეიძლებოდა ნახვა, როგორ გამოიყურება სვანების ქვეყანა და საცხოვრებელი“.¹⁹

ემიგრანტის ბედისწერამ მნატვარ ლუდმილა მოროზოვას თავშესაფარი აპოვინა სოფელ ვანტერში, აშშ-ის ულამაზეს კატსკილის მთებში, რომლებიც და-

¹⁹ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1306, აღ. 1, საქ. 82, გვ. 59-60.

უვიწყარ მოგზაურობას და კავკასიისა თუ უკრაინული კარპატების სილამაზეს მოაგონებდა.

უკრაინელი მწერლის ვლადიმირ კუზმიჩის (1904-1943) ფონდში №819 ინახება მის მიერ შეგროვებული 4 საფოსტო ბარათი კავკასიის, მათ შორის, კურორტ გაგრის ხედებით.

პარკი გაგრაში. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 819, აღ. 1, საქ. 148, გვ. 2.

თეატრი „ბერეზილი“ ერთ-ერთი პირველი უკრაინული პროფესიული თეატრი იყო და 1920-1930-იანი წლების უკრაინის კულტურული ცხოვრების განსაკუთრებულ ფენომენს წარმოადგენდა. ფონდში №616 – „უკრაინული თეატრალური საზოგადოება“ – არის მუდმივად შესანახი საქმეების ცალკე ნუსხა №7 „ფოტოები“, რომელშიც შესულია მაშინდელი საბჭოთა რესპუბლიკების თეატრალურ საზოგადოებებთან და უცხოელ კულტურის მოღვაწეებთან შემოქმედებითი კავშირების ამსახველი ფოტოდოკუმენტები, გასტროლების ფოტოები და მოწვეული თეატრალების კიევი ყოფნისას გადაღებული ფოტოები.

თეატრ „ბერეზილის“ მსახიობები სადგურზე. 1931.
უკრაინის ლხცსამ, ფ. 616, აღ. 7, საქ. 5, გვ. 27.

თეატრ „ბერეზილის“ მსახიობების გასტროლების დროინდელ ფოტოებში იხანება 1931 წელს თბილისის რეინიგზის ვაგზალზე გადაღებული ფოტო. სწორედ ამ წელს თეატრი ორი კვირის განმავლობაში გასტროლებზე იმყოფებოდა თბილისში, ხოლო თეატრის კორიფეებმა და მსახიობებმა – ლეს კურბასმა, ვადიმ მელერმა, მიხაილ ვერხაცკიმ და ვლადიმირ სკლიარენკომ სვანეთშიც იმოგზაურეს.

ფონდში №616 ასევე შემონახულია ფოტოები სპექტაკლიდან „თეთნულდი“ დრამატურგ შალვა დადიანის (1874-1959) პიესის მიხედვით, რომელიც თეატრ „ბერეზილის“ მსახიობებმა ხარკოვში 1932 წელს დადგეს. ტრაგედია „თეთნულდი“ 1931 წელს თბილისში დაიწერა. ნაწარმოების სახელწოდება კავკასიონის უმაღლესი მწვერვალიდან მოდის, რომელიც ზემო სვანეთში მდებარეობს. რეჟისორ ვლადიმირ სკლიარენკოს 1932 წლის დადგმაში მონაწილეობდნენ „ბერეზილის“ ისეთი ვარსკვლავები, როგორებიც იყვნენ ნატალია უჟვი (სოფლის მასწავლებლის როლში), ამბროსი ბუჩმა (არგიჟდის როლში), ფ. რადჩუკი, ა. ხვილია, ი. პავლოვსკი და სხვები. „თეთნულდის“ გარდა უკრაინის თეატრების სცენაზე დაიდგა შ. დადიანის კიდევ ერთი პიესა – დრამა „ნაპერწკლიდან“ (1937).

ნ.მ. უფვი ტრაგედიაში „ოეთნული“. 1932. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 616, აღ. 6, საქ. 606.

სცენა ტრაგედიიდან „ოეთნული“. 1932. ფ. 616, აღ. 6, გვ. 3. საქ. 606, გვ. 7.

უკრაინის ლხცსამ-ის საარქივო ფონდების თავისებურებაა ის, რომ დოკუმენტების უმრავლესობას პირადი წარმომავლობის დოკუმენტების კოლექციები შეადგენს, რომლებიც მუხეუმს თავად ხელოვნების მოღვაწეებმა ან მათმა ახლობლებმა გადასცეს. ასეთი კოლექციის ერთ-ერთი მაგალითია უკრაინელი ოპერის მომღერლის, უსსრ და სსრკ სახალხო არტისტის ზოია გაიდაის (1902-

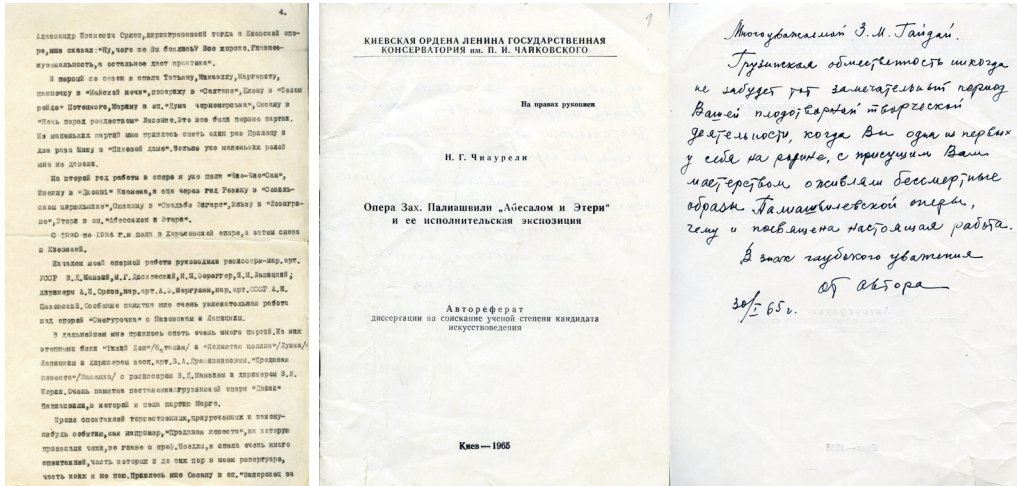
ზ.მ. გაიდაი ოპერიდან „დაისი“. თბილისი. 1938. ფ. 147, აღ. 1, საქ. 1, გვ. 81.

ზ.მ. გაიდაი იპერიდან „დემონი“. 1939-1939 წლები. ფ. 147, აღ. 1, საქ. 1, გვ. 106.

1965) საარქივო ფონდი №147. მომღერლის როლების მრავალრიცხოვან ფოტოებს შორის შემონახულია ზოია გაიდაის ფოტოები მარგოს როლში ოპერა „დაისში“ (ფოტო გადაღებულია 1938 წელს თბილისის სახელმწიფო ოპერის მიერ) და თამარის დრამატული პარტიის შესრულებისას ოპერა „დემონში“ (1938-1939 წლების სეზონი).

„კარგად მახსოვს ფალიაშვილის ქართული ოპერის „დაისის“ დადგმა, სადაც მარგოს პარტია ვიმღერე“, – იხსენებს ზოია გაიდაი თავის როლზე 1954 წელს დაწერილ ავტობიოგრაფიაში.

ფრაგმენტი ზ.მ. გაიდაის ავტობიოგრაფიული მოგონებებიდან. 1954. ფ. 147, აღ. 1, საქ. 414, გვ. 4

ნ.გ. ჭიაურელის საძღვნო წარწერა ზოია გაიდაის დისერტაციის რეფერატზე. 1965. ფ. 147, აღ. 1, საქ. 413, გვ. 1-1 3B.

ქართველ კოლეგა-მხატვრებთან ოპერის მომღერლის მჭიდრო კავშირზე მეტყველებს აგრეთვე ნაჩუქრობის წარწერა ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად ნ. გ. ჭიაურელის დისერტაციის ავტორეფერატის ეგზემპლარზე „ზაქარია ფალიაშვილის ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ და მისი საშემსრულებლო ექსპოზიცია“ (კიევი, 1965). წარწერა რუსულ ენაზეა: „ღრმად პატივცემულო ზ.მ. გაიდაი! ქართველი საზოგადოება არასოდეს დაივიწყებს თქვენი ნაყოფიერი შემოქმედებითი მოღვაწეობის იმ შესანიშნავ პერიოდს, როდესაც, ერთ-ერთი პირველი თქვენს სამშობლოში, თქვენთვის დამახასიათებელი ოსტატობით აცოცხლებდით ფალიაშვილის ოპერის უკვდავ სახეებს, რასაც ეძღვნება კიდევ ეს ნაშრომი. ღრმა პატივისცემის ნიშნად ავტორისაგან. 30.01.65 წ.“. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ დისერტაცია დასაცავად წარდგენილი იყო კიევის პ. ჩაიკოვსკის სახელობის ლენინის ორდენოსან სახელმწიფო კონსერვატორიაში 1965 წელს, ხოლო თავად ნაშრომი შესრულდა თბილისის ვანო სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიაში.

გამოჩენილი უკრაინელი კომპოზიტორის, უკრაინული მუსიკის რამდენიმე ჟანრის ფუძემდებლის, დირიჟორის, ფოლკლორისტის, მუსიკალური პედაგოგის, პირველი უკრაინული ბალეტის „ბან კანევსკის“ ავტორის მიხაილ ვერიგოვსკის (1896-1962) დოკუმენტებს შორისაა მისი ფოტოპორტრეტი, რომელიც 1917 წლის აგვისტოში გორშია გადაღებული. ეს სწორედ ის პერიოდი იყო, როდესაც კონსერვატორიის სტუდენტი მიხაილი 1915 წელს არმიაში გაიწვიეს. კონსერვატორიაში დაბრუნება მან მხოლოდ 1918 წელს შეძლო.

მ. ი. ვერიგოვსკი. გორი. 1917.
უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1250, აღ. 2,
საქ. 482, გვ. 1.

უკრაინის ლხცსამ-ის პირად ფონდებში შემონახულია აგრეთვე სხვადასხვაგვარი მოსამზადებელი მასალები ქართული თეატრალური დადგმებისთვის. მათ შორის ვიორჯი ნამორაძის პიესების ტექსტები ქართულ ენაზე („მეხვედრა“, „შესატყვისი ჯილდო“, დრამა „ხუმრობა“);²⁰ ჯ. როსინის ოპერა „სევილიელი დალაქის“ პროგრამა, რომელიც თბილისში 1942-1943 წლებში იდგმებოდა უკრაინელი თეატრის მსახიობისა და ოპერის მომღერლის ნიკოლაი ჩასტის მონაწილეობით (ის დონ ბაზილიოს როლს ასრულებდა);²¹ აგრეთვე უკრაინელი თეატრის მხატვრის ვადიმ მელერის (1884-1962) აკვარელით შესრულებული ესკიზები ქართული საბავშვო ზღაპრის „ცისფერი ხალიჩის“ დადგმისათვის.²²

ამგვარად, უკრაინის ლხცსამ-ის ფონდებში დაცულია დიდი რაოდენობით სხვადასხვა სახის მნიშვნელოვანი საარქივო პირველწყაროები, რომლებშიც ასახულია XIX–XX საუკუნეებში ხელოვნების სხვადასხვა ჟანრში მოღვაწე ქართველ ხელოვანთა შემოქმედება და ცხოვრებისეული გზა, აგრეთვე ცნობილ მეცნიერთა მიღწევები. საკმაოდ დაწვრილებითა და მრავალმხრივად არის გამოქვეყნებული უკრაინელი მხატვრების შემოქმედება ქართულ თემატიკაზე და უკრაინა-საქართველოს კულტურულ-მხატვრული ურთიერთგაცვლა თუ ურთიერთგაფიქრის ლიტერატურის, თეატრალური, სახვითი და მუსიკალური ხელოვნების დარგებში. აგრეთვე უკრაინის ლხცსამ-ის ფონდებში შემონახული დოკუმენტები, რაც 1960-1970-იან წლებში ლიტერატურული თარგმანის სფეროში უკრაინელი და ქართველი მწერლების თანამშრომლობის გამოცოცხლების მკაფიო ილუსტრაციას წარმოადგენს.

²⁰ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 209, აღ. 1, საქ. 3, გვ. 2-101.

²¹ უკრაინის ლხცსამ, ფ. 5, აღ. 1, საქ. 18, გვ. 1-2.

²² უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1077, აღ. 1, საქ. 10, გვ. 1-5.

გ. გ. მელიკიძე. ესკიზი სპექტაკლისთვის „ლურჯი ხალიჩა“.
ავტარელი. 1953. უკრაინის ლხცსამ, ფ. 1077. აღ. 1, საქ. 10, გვ. 3.

სტატიაში წარმოდგენილი დოკუმენტები საქართველოს კულტურული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ ინფორმაციის ღირებულ და სარწმუნო წყაროა და შესაძლებელია, ამ თემატიკაზე ახალი სამეცნიერო კვლევების საფუძველი გახდეს. მკვლევარებსა და ქართული კულტურის დამფასებლებს მათ შესასწავლად უკრაინის ლხცსამ-ის საპეიტხველო დარბაზში ვიწვევთ. აგრეთვე, უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოხსენებული დოკუმენტების მოძიება, შეგროვება, მეცნიერულ-ტექნიკური დამუშავება, სათანადო დონეზე შენახვა და შესასწავლად მკვლევართა დაშვება, შეუძლებელი იქნებოდა უკრაინის ლხცსამ-ის არქივის მთელი კოლექტივის ყოველდღიური შეთანხმებული და შეუპოვარი შრომის გარეშე.

თარგმნა რუსუდან კვარაცხელიამ

Olena Chizhova

Director of the Central State Archives-Museum of
Literature and Art of Ukraine (Kyiv)

Igor Reznik

Ph.D. in History,
Head of Sector of education and exhibition
work of the Department of documents' use and communications,
Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine (Kyiv)

**«DOCUMENTS OF GEORGIAN ARTISTS AND SCIENTISTS
FROM THE COLLECTIONS OF THE CENTRAL STATE ARCHIVE
AND MUSEUM OF UKRAINIAN LITERATURE AND ART AS A
HISTORICAL SOURCE»**

The article presents archival documents of Georgian figures of art and science from personal and institutional collections of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. The information value of personal and creative documents of famous prose writers, poets, film directors and actors, architects, artists, musical and theatrical figures of Georgia for researchers-historians, art historians, culturologists is analysed. Scientific articles and essays by leading Georgian scholars – literary critics, historians, archaeologists, ethnographers, translators are presented. Such types of archival sources as manuscripts of literary works (novels, stories, collections of folk tales, poems, legends, etc.), epistolary heritage, works of fine art, valuable photographs, personal and official documents of artists, as well as a significant body of scientific works are classified and described. Ukrainian-Georgian cultural relations in the field of literary translation, cinematography, theatre, music and scientific research are also investigated. The article will be of interest to historians, art historians, journalists and all lovers of Georgian culture.

Olena Chizhova

Direktorin Des Zentralen Staatsarchiv-Museums der
Ukrainischen Literatur- und des Kunstmuseums (Kyiv)

Igor Reznik

Ph.D. in Geschichte,
Leiter der Abteilung für Bildung und Ausstellungswesen sowie der Abteilung
für die Verwendung von Informationsdokumenten und Mitteilungen
des Zentralen Staatsarchivs für ukrainische Literatur und Kunst (Kyiv)

**„DOKUMENTE GEORGISCHER KÜNSTLER UND
WISSENSCHAFTLER AUS DEN SAMMLUNGEN DES ZENTRALEN
STAATLICHEN ARCHIVS UND MUSEUMS FÜR UKRAINISCHE
LITERATUR UND KUNST ALS HISTORISCHE QUELLE“**

Der Artikel präsentiert Archivadokumente georgischer Persönlichkeiten aus Kunst und Wissenschaft aus persönlichen und institutionellen Sammlungen des Zentralen Staatsarchivs und Museums für Literatur und Kunst der Ukraine. Der Informationswert persönlicher und kreativer Dokumente berühmter Prosaisten, Dichter, Filmregisseure und Schauspieler, Architekten, Künstler, Musik – und Theaterfiguren Georgiens für Forscher – Historiker, Kunsthistoriker, Kulturologen – wird analysiert. Es werden wissenschaftliche Artikel und Aufsätze von führenden georgischen Wissenschaftlern – Literaturkritikern, Historikern, Archäologen, Ethnographen und Übersetzern – präsentiert. Zu den archivalischen Quellen gehören Manuskripte literarischer Werke (Romane, Erzählungen, Sammlungen von Volksmärchen, Gedichten, Legenden usw.), epistolarischer Nachlass, Werke der bildenden Kunst, wertvolle Fotografien, persönliche und offizielle Dokumente von Künstlern sowie ein bedeutender Bestand an wissenschaftlichen Arbeiten. Untersucht werden auch die ukrainisch-georgischen Kulturbeziehungen in den Bereichen – literarische Übersetzung, Kinematographie, Theater, Musik und wissenschaftliche Forschung. Der Artikel wird für Historiker, Kunsthistoriker, Journalisten und alle Liebhaber der georgischen Kultur von Interesse sein.